

Дмитро Кондратюк
студент 4 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Наукавий керівник: д.і.н., проф. Ярмошик І. І.

Участь Міхала Чайковського у польському Листопадовому повстанні

Листопадове повстання 1830 – 1831 рр. проти Російської імперії було дуже важливою сторінкою в контексті національно-визвольного руху ХІХ ст. У першу чергу це був виступ за відновлення державності Речі Посполитої, складовою частиною якої були й землі нашої України. Варто відмітити, що в планах поляків важливе місце займали землі Правобережжя, а саме: Волинь, Поділля, частково Київщина. На цих землях повстанці сподівалися організувати масштабний антиросійський рух, розраховуючи на підтримку численного польського населення, яке проживало на цій території. Найбільшу активність у цьому повстанні з-поміж українських регіонів проявили жителі Волині [2, с. 155-156].

На початку 1830-х на Волині спочатку повільно, а потім все голосніше і голосніше відчувалося незадоволення, яке переростало у політичні заворушення. Край чекав лише гасла з Варшави, але коли в Королівстві повстання нарешті розпочалося, розголос про це йшов до Правобережжя надто довго. Початок 1831 р. позначився епідемією холери, що підступно виникла і прокотилася по всіх повітах губернії. На території Волині діяли кавалерійський полк Короля Ружицького та Міхала Чайковського, корпус Юзефа Дверницького, загін Станіслава Ворцеля. У своїх мемуарах Король Ружицький зазначав, що на Волині його вояки прибули у травні 1831 р. їх з великою радістю зустріла місцева польська молодь [1, с. 95].

Варто сказати, що бердичівська та житомирська шляхта також активно підтримувала повстанців. Коли почалося повстання, поступово в нього був втягнений разом з Ружицьким і Чайковський. Вони повинні були зібратися зі своїми загонами в лісах і об'єднатися з Тадеушом Струмілом. Спочатку загін К. Ружицького та М. Чайковського був не чисельним, мало озброєним і погано підготовленим до бойових дій. Потужну грошову підтримку загону надали бердичівські та житомирські євреї, які також відправили до війська своїх повстанців. Через декілька днів чисельність загону збільшилася до двохсот чоловік, що робило його на Волині значущим і впливовим. Важливо

зазначити, що кінний волинський полк К. Ружицького на дев'яносто відсотків складався із селян і лише на десять – зі шляхти.

Про участь Чайковського у підготовці до повстання дізналася російська влада, яка видала наказ заарештувати його. Проте селяни поміщика захистили його від арешту царських жандармів. Ось так він у своїх «Записках» згадує про цей епізод із свого життя: «В цю хвилину в церкві задзвонили дзвони. В першу мить я подумав, що це селяни нападають на панів, чого сподівались усі поміщики. Але тому, що офіцер зблід, як полотно, я зрозумів, що тут щось не те. Підходячи до старшини, я сказав «Що то буде?», і в цю хвилину ми почули, що хвіртка із саду виломана, а юрба селян з усього Гальчина увірвалася в дім. В цю хвилину, як одні кричали: «Нашого пана хочуть арештувати – не дамо його!», інші схопили офіцера. В кімнату ввійшли жандарми із шаблями, але в одну мить шаблі були в руках селян, а жандарми повалені на землю. Пролунали крики: «Повісити, повісити!». Це був жандармський загін, яким керував ад'ютант київського губернатора Левашова. Семе так селяни відячили Чайковському за гуманне ставлення до своїх підлеглих [4, с. 24-25].

Цей інцидент остаточно вирішив долю Чайковського, він рішуче став до лав повстанців. До речі, з українських панів у польському повстанні взяли участь два нащадки гетьмана Івана Виговського (також нашого земляка) – сини Антон і Станіслав. Тільки українське селянство у переважній своїй частині були байдужими до бурхливих польських подій. 15 травня Міхал покинув свої маєтки, залишивши своїм селянам дарчий запис на землю. Але, будучи активним учасником у цьому, намагаючись відродити самостійне польське королівство, Чайковський не забував своїх українофільських тенденцій і вважав, що «співчуваючи полякам, українцям також слід було піднятися». Загін Короля Ружицького та Міхала Чайковського розпочав вести бойові дії проти росіян на території сучасного Чуднівського району Житомирської області, спочатку повстанцям навіть вдалося розбити невеликий російський загін біля Чуднова. Однак проти них із Житомира був направлений загін російських військ, битва відбулася біля села Жеребки, де повстанці потерпіли поразку і Ружицький разом з Чайковським з боями змушений був відступати на Миропіль – Баранівку – Рогачів – Острог – Березно [5, с. 264].

Найбільш помітною військовою акцією польських військ, яка була проведена на Волині, став похід корпусу генерала Юзефа Дверницького на територію краю та ті бої, які провели тут війська під його командуванням.

Активні бойові дії відбулися в західних та східних повітах волинської губернії. Невеликі загони місцевої шляхти діяли у Ковельському, Луцькому, Володимирському, Овруцькому повітах, були облаштовані укріплені табори під селами Черевате, Городок, Володимирцем. На чолі загонів стояли представники шляхетських родин – Ворцель, Олізар, Годабський. Повстанці оволоділи містами Володимир, Ковель, здійснили рейд на Пінськ. Як виявилось, рух шляхетських загонів мав роз'єднаний характер, була відсутня координація дій та розуміння єдиної мети й завдань. Кожен, як міг, намагався допомогти справі звільнення краю від російського володарювання. Однак вага цих зусиль зрештою виявилась невеликою [2, с. 157].

Весь час, поки тривало повстання, Чайковський перебував у лавах польських військ і разом з ними перейшов австрійський кордон, коли повстання зазнало повну невдачу. Згодом, у своїх «Записках», він вкрай негативно поставився до цих подій і до їх діячів: «Поляки втікали за кордон, маючи 130 000 відмінного і добре озброєного війська. У них не було однастайності, не було певної, єдиної мети, не було короля». Разом з іншими офіцерами польської армії Чайковський був прекрасно прийнятий в Галичині львівським губернатором князем Лобковичем, який пропонував йому виклопотати для нього паспорт і залишитися на австрійській службі. Але Чайковського, разом з Ружицьким, тягнуло за Дунай, де його палка уява малювала картину вільного козацького життя. Князь Адам Чарторийський переконав їх не робити цього ризикованого кроку. Тоді разом з іншими емігрантами Чайковський через Німеччину відправився в Париж, де їх зустріли з розпростертими обіймами, «як французів, які повернулися з Сибіру, або як залишки великої армії Наполеона» [3, с. 253-254].

Трагедія Листопадового повстання в 1831 році не тільки знищила єдину надію на незалежність Польщі, але й призвела до загибелі багатьох людей. Почалася польська політична еміграція, цвіт польської нації, кращі інтелектуали почали покидати рідні землі.

Список використаної літератури:

1. Борисенко Ю. В. Атаман Садык-паша / Ю. В. Борисенко // Родина. – 1998. – N5-6. – С. 94-97.
2. Куликівська А. М. Ідея слов'янської єдності в доробку волинського шляхтича Міхала Чайковського (1814-1886) / А. Куликівська // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – С. 154-159.

3. Лисяк-Рудницький І. П. Історичні есе. У 2-х т. / І. П. Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – 554 с.

4. Пультер С. Романтик з подвійною душею (польський письменник Міхал Чайковський: нащадок українського гетьманського роду – наш земляк) / С. Пультер // Волинь–Житомирщина. – № 18. – 2009. – С. 23-31.

5. Цьолик Н. Михайло Чайковський: із панича – повстанець, романтик із солдата / Н. Цьолик // Українська полоністика. – № 3-4. – Житомир: Вид-во Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2006-2007. – С. 308.